

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

MÜZİK ALETLERİ YAPIMI ALANI

**MÜZİK İŞARETLERİ
212MGS027**

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. MÜZİKTE TEMEL İŞARETLER	3
1.1. Müzik ve Oluşumu	3
1.1.1. Müzik Tarihi ve Gelişimi	3
1.2. Telli Çalgıların Tarihsel Gelişimleri ve Tanıtları	3
1.2.1. Yaylı çalgılar	4
1.2.2. Mızraplı (Penalı) Çalgılar	4
1.2.3. Parmakla çalınan çalgılar	5
1.3. Türk Halk Müziğinde Kullanılan Telli Çalgıların Tarihçeleri	5
1.4. Klasik Türk Müziği Telli Çalgıların Tarihçeleri	5
1.5. Batı Müziğinde Kullanılan Telli Çalgıların Tarihçeleri	6
1.6. Sanatın Tanımı ve Dalları	7
1.7. Türk Müziği Enstrümanlarının Ses Sahaları	9
1.8. Orkestra Enstrümanlarının Ses Sahası	11
1.9. Ses Oluşumu ve Özellikleri	11
1.10. Müziğin Temel Öğeleri	12
1.11. Müzik Türleri	12
1.11.1. Gelişmişlik Düzeyine Göre	12
1.11.2. Yaygınlığına Göre	12
1.12. Temel Müzik İşaretleri	13
1.12.1. Porte (Dizek)	13
1.12.2. Nota ve Değerleri	14
1.12.3. Sesiz (Es-Susmalar) Notalar	15
1.12.4. Anahtarlar	16
1.12.5. Süre Uzunluğunda Yardımcı İşaretler	16
1.12.6. İfadelenendirme İşaretleri	19
1.13. Ses Değiştirici (Altere) İşaretler	20
1.13.1. Evrensel Müzikte Değiştirici (Altere) İşaretler	20
1.13.2. Türk Müziğinde Değiştirici İşaretler	21
UYGULAMA FAALİYETİ	23
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	25
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	26
2. ARALIK VE TERİMLER	26
2.1. Müzikte Aralık Kavramı, Çeşitleri ve Diziler	26
2.1.1. Müzikte Aralıklar ve Çeşitleri	26
2.1.2. Müzikte Diziler	28
2.2. Temel Müzik Terimleri	30
2.2.1. Hız (Hareket) Terimleri	30
2.2.2. Nüans (Ayırtı) Terimleri	31
UYGULAMA FAALİYETİ	32
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	34
ÖĞRENME FAALİYETİ-3	35
3. RİTİM ve ÖLÇÜ (USUL)	35
3.1. Ritim Duygusu	35

3.2. Ölçü (Usul) ve Vuruş	36
3.2.1. Batı Müziğinde Ölçü ve Vuruş Kavramı	36
3.2.2. Türk Müziğinde Usul (Ölçü) ve Vuruş.....	39
UYGULAMA FAALİYETİ	42
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	44
MODÜL DEĞERLENDİRME	45
CEVAP ANAHTARLARI	46
KAYNAKÇA	47

AÇIKLAMALAR

KOD	212MGS027
ALAN	Müzik Aletleri Yapımı
DAL/MESLEK	Alan Ortak
MODÜLÜN ADI	Müzik İşaretleri
MODÜLÜN TANIMI	Ses oluşumunu, müzik türlerini; ritim, nota ve müzikte kullanılan işaretleri tanımaya yönelik öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	Ön koşul yoktur.
YETERLİK	Müzik işaretlerini kullanmak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Gerekli akustik özellikli sınıf ortamı ve donanımları sağlandığında tekniğine uygun temel müzik kavramlarını uygulayabileceksiniz. Amaçlar <ol style="list-style-type: none">1. Tekniğine uygun olarak müzikte temel ve ses değitici işaretleri okuyup yazabileceksiniz.2. Müzikte kullanılan aralık çeşitlerini, temel müzik terimlerini tanıyıp tekniğine uygun olarak yazabileceksiniz.3. Ritim ve ölçüyü, tekniğine uygun olarak uygulayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Müzik odası, derslik Donanım: Dinleme cihazları, sanat ve müzik çeşitlerine ilişkin örnek materyaller, CD, VCD, nota, kitap, ders notları ve diğer müzik kaynakları
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Bu modül, enstrüman (çalğı) yapma becerisinin yanında, temel müzik kavramlarını da bilmeniz gerekliliği ışığında hazırlanmıştır. Bir yapımcının müzik işaretlerini tanınması ve kullanıldığı yerleri bilmesi enstrüman yapımında ona çok yararlı olacaktır.

Enstrüman yapım işi, atadan oğula veya usta çırac ilişkisi içinde günümüze kadar taşınmıştır. Her yapımcı kendi bulunduğu kültürün sazını yaparak geliştirmeye çalışmıştır. Günümüzde isimleri kalıcı olan ustaların yaptığı enstrümanları, çalma becerilerine ve müzik bilgilerine bağlıyoruz.

Müzik evrensel ve hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bütün sanat dallarında olduğu gibi öğrenilmesi uzun zaman ve sabır gerektirir. Her sanatta olduğu gibi bulunduğu dönemin tarihsel gelişim sürecini yansıtır. Olayların ve yaşanan çevrenin sanatta etkileri kaçınılmazdır.

Müzik işaretlerinin ve notanın gerekliliği, tarihsel gelişim süreçlerinden geçerek günümüze aktarılmıştır. Müzikle matematik içi içe girmiş durumdadır. Porte üzerine konan her notanın, işaretin yeri ve tınlama süresi vardır. Yapılan müzik parçası matematiksel hesaplar ve müzik kuralları doğrultusunda yapılır.

Çalgı aleti yapımcısı, müzik bilgisine sahip ve yaptığı enstrümanı iyi icra ediyor olmalıdır. Bu modül müzik işaretlerine ve nota bilgisine giriştir. Eğer iyi yapımcı olmak istiyorsanız öğrenme faaliyetlerinde başarılı olmalısınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Bu faaliyet sonunda akustik ortam ve donanım sağlandığında müzikte temel ve ses değiştirici işaretleri tekniğine uygun olarak okuyup yazabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Müzik nedir? Oluşum evrelerini ve müzik türlerini araştırınız.
- Müzikte neden sesli ve sessiz notalar kullanılır? Araştırınız.
- Ses değiştirici işaretlerin şekilleri nasıldır ve nerelerde kullanılır? Araştırınız.
- Sanat nedir? Gerekliliğini araştırınız.

1. MÜZİKTE TEMEL İŞARETLER

1.1. Müzik ve Oluşumu

Müzik duyguların sesle anlatıldığı, bilinçli etkinliklere denir. Müzik yaşamın her alanında varlığıyla birlikte insan ruhunu zenginleştirdiği gibi yaşam kalitesini de yükseltir. Müzik bilimdir çünkü içerik olarak bir konusu, kuraları ve bir yöntemi vardır. Müziğin oluşumunu dört ana başlıkta ele alabiliriz.

1.1.1. Müzik Tarihi ve Gelişimi

Müzik, insanlık tarihiyle birlikte var olan bir olgudur. İnsanlar, yaşanan dönemin olaylarını, o coğrafyanın gelişimini seslerle dile getirmiştir. Müzikte gelişim dönemleri, bulunduğu dönemin adını almıştır. İlkel müzikten, klasik ve çağdaş müziğe kadar birçok dönem isimleri sayabiliriz. Müziğin dili evrensel olduğundan birçok uygarlıkta, başka bir uygarlığın müziksel etkileşimi görülmektedir. Müzikteki kullanılan enstrümanlarda ve ses cihazlarında gelişim son çağlarda daha hızlanmıştır. Akustik enstrümanların, vokalin yerini elektronik enstrümanlar ve cihazlar almıştır. Örneğin; elektronik gitarlar, mikrofonlar vb.

1.2. Telli Çalgıların Tarihsel Gelişimleri ve Tanıtları

Telli çalgılar, sesin bir telin titreşimiyle elde edilen çalgılardır.

Üretilen ilk telli çalgılar da tel yerine mahallî bitkiler, bağırsak, kıl gibi organik maddeler kullanılmıştır. Antik Çağda Yunan ve Roma'nın "ıyra" ve "khtard" bunlardan geliştiği sanılan "pandura" en önemli telli çalgıdır. Orta Asya Türk dünyasında küçük armudi gövdeli, uzun saplı, büyük gövdeli kısa saplı "kopuz"lar üretilmiştir. Tüm dünyada

diğer tür çalgılara oranla, daha gözde çalgı türü telli çalgılardır. Türklerde telli çalgılar anıldığıında ilk akla gelen çalgı “kopuz”dur.

İlkel tamburdan esinlenerek yapılmış, çalgılar arasında “ut, kopuz, çöğür, bağlama” tipi çalgıları saymak mümkündür. Türklerde uzun saplı olarak en yaygın çalgı ailesi “bağlama”dır.

Telli çalgıları üç başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar:

- Yaylı çalgılar
- Mızraplı (penalı) çalgılar
- Parmakla çalınan çalgılar

1.2.1. Yaylı çalgılar

Telli çalgıların yayla çalınanlarına yaylı sazlar denilmektedir. Genellikle at kılından yapılmış yay ile çalınır.

Yaylı sazlar şunlardır:

- İkliğ
- Rebab
- Klasik kemençe
- Karadeniz kemençesi
- Kabak kemane
- Yaylı tambur
- Keman
- Viyola
- Viyolonsel
- Telli kontrbas

1.2.2. Mızraplı (Penalı) Çalgılar

Telleri bir mızrapla titreştirilerek çalınan çalgılardır.

- Kopuz
- Bağlama
 - Meydan sazı
 - Divan sazı
 - Çöğür
 - Bozuk
 - Tambura
 - Cura
 - Bulgari
- Tar
- Lavta
- Tambur
- Ut
- Kanun
- Santur

1.2.3. Parmakla çalınan çalgılar

Mızrap veya tezene kullanılmadan tellerin parmakla çekilerek çalındığı çalgılardır.

- Çeng
- Arp
- Gitar

1.3. Türk Halk Müziğinde Kullanılan Telli Çalgıların Tarihçeleri

Türk folkloru içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan halk müziği ve oyunları, birçok yönü ile oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginlikler içerisinde gerek halk türkülerinin gerekse halk oyunlarının ayrılmaz parçası olan halk çalgılarının önemli bir yeri vardır.

Müziğin ilk insanlarda nasıl başladığının her ne kadar efsaneye dayanan tarafları varsa da gerçek olduğuna inanılan yanları da bulunmaktadır. Esen rüzgârların, sazlıklardaki kırık kamışlara çarparak çıkarmış oldukları ıslık seslerini, insanların da taklit ettikleri; üzüntülü ve sevinçli günlerinde çıkarmış oldukları seslerin ilk müzik duygularını verdikleri tahmin edilmektedir. Zamanla düşüncelerini geliştirerek kamışın veya kirişin çıkarmış olduğu sesler onların ilgisini çekmeye başlamış, avlanma üzere kullandıkları ok ve yaylarını bir müzik aleti gibi kullanmışlardır. Avlanma yayına oku sürterek birtakım sesler çıkarmışlar ve adına “okluğ” demişlerdir. Daha sonra okluğun ucuna su kabağı ilave ederek “ıklığ”a dönüştürmüşler ve at kılından yapılan yaylar ile de çalmaya çalışmışlardır. Su kabağının üst kısmına ince deriler gerdirip sap ilave etmişler ve kiriş telleri deri üzerinden geçirmek suretiyle, sesin daha net çıkmasını sağlamışlardır. Yay ile çalınanlara ıklığ, parmak veya mızrap türünden maddelerle çalınanlarına da kopuz adını vermiş oldukları tarihi belgelerden anlaşılmaktadır. ıklığ yaylı sazların, kopuz ise mızraplı sazların atası olarak bilinmektedir

Türk çalgılarının ilk çıkışının ise aynı tür çalgının parmakla ve yayla (okla) çalınması ile gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kopuz gövdesinin önceleri avuç içi şeklinde ağaçlardan oyularak yapıldığını ve üzerine deri gerilerek uzun yıllar çalındığını fakat 17. yüzyıldan sonra deri yerine ağaç kullanıldığını Evliya Çelebi’den öğreniyoruz.

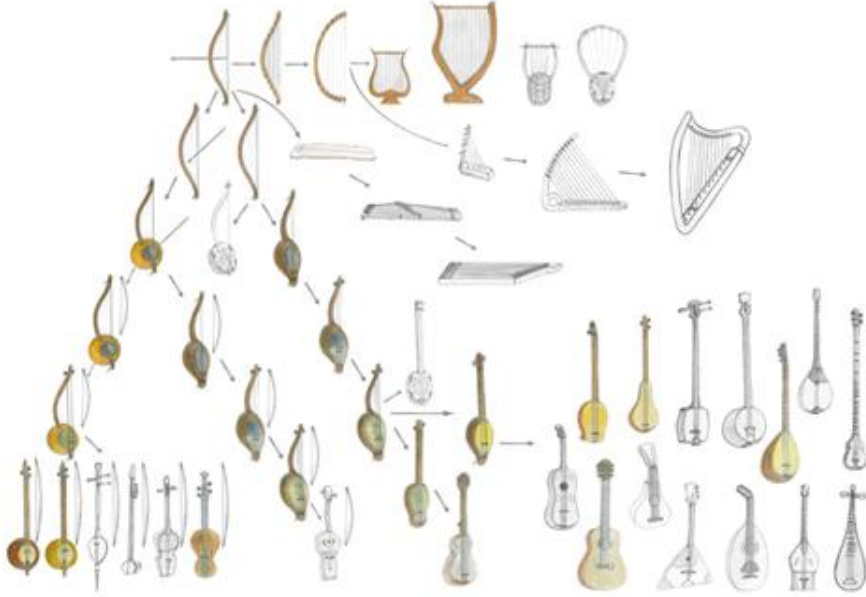
Şimdiki bağlama cinsi çalgıların atası diyebileceğimiz kopuz; soyca uzun saplı, armut biçimi ya da üç kenar gövdeli; önceleri kıl telli ve ses perdeleri yokken Anadolu’ya gelince şöyle böyle 14. yüzyılda madenî tel takılmak ve bağırsak kirişten ses perdeleri bağlanmak suretiyle oldukça gelişkin bir şekil almıştır.

1.4. Klasik Türk Müziği Telli Çalgıların Tarihçeleri

Başlangıcından bugüne kadar Türk müziği tarihinde kullanılan sazların birçoğu; hem halk müziğinde hem sanat müziğinde hatta Mehter müziği ve dinî müzikte ortak kullanılmıştır. Zaman içinde bazı sazlar unutulmuş, bazıları şekil değiştirmiş, bazıları da geliştirilip daha kullanışlı hâle getirilmiştir.

Osmanlı müziği formları ile çalgıları arasında, çağlara göre eskilerinin gözden düşüp yenilerinin moda olması şeklinde bir kader birliği görülür. Osmanlı klasik ve halk müziğinde

kullanılan bütün telli/saplı çalgıların atası olan kopuzun ömrü 18. yüzyıla kadar devam edebilmiştir. 10 ila 16. yüzyıl arası çok revaçta olan ut, yerini (19. yüzyıl sonunda yeniden almak üzere) 17. yüzyıldan itibaren tambura bırakmıştır. Tarihî Türk harpi “çeng”le, Türk pan flütü “miskal” 19. yüzyıl, “santur” ise 20. yüzyılda artık kullanılmaz olmuşlardır. Önce viola d'amore şeklinde “sinekemanı” adı ile batıdan gelen “keman”, daha sonra viyola, viyolonsel ve kontrbas ile önceleri köçekçe ve tavşanca adı verilen saray rakslarının eşlik sazı olan kemençe ve lavta 20. yüzyılda klasik müziğe de girmiştir. Kaşıkla zilli maşanın halk oyunlarında yaşamasına mukabil, çalpara da denen çengi çubuğu, köçekçe ve tavşancalarla birlikte tarihe karışmıştır. Osmanlı müziğinde kullanılmış olan çalgıların sayısı da çeşitli çalgıların kaynaklarına göre değişiklik (daha doğrusu artışı) göstermiştir. II. Murat çağı yazar Şükrullah sadece 9, Ladikli 18, Kâtib Çelebi 19 çalgılık liste verirlerken yazarlığı yanında çok iyi bir müzisyen olan Evliya Çelebi, çoğunun tarifini de verdiği 76 çalgı adı söylemiştir.

Resim 1.1: Telli çalgıların tarihsel gelişimi

1.5. Batı Müziğinde Kullanılan Telli Çalgıların Tarihçeleri

Telli çalgılar batı müziği orkestrasının birinci bölümü içerisinde yer alır. Genellikle bağırsaktan (kiriş) ya da metalden yapılmış telleri parmakla çekilerek, mızraplanarak ya da bir yay kullanılarak titreştirilir. Batıdaki en yaygın telli çalgılar keman ailesi, gitar ve arptır.

Keman ailesi keman, viyola, viyolonsel ve kontrbastan oluşur. Bu grubun en küçük çalgısı kemandır ve viyola gibi çene altına konarak çalınır. Viyolonsel diz ve ayaklar arasına alınır ve bir dayama çubuğu ile yere dayanır. Kontrbas ise ya ayakta durularak ya da yüksek bir tabureye oturularak çalınır. Kontrbas düşük omuzları, beşliler yerine dördlülerle akort düzenini koruması ve keman ailesinin dışbükey yay kullanan son üyesi olması bakımından

viyolun en yakın akrabasıdır. Viyolun tel sayısı altıdır, dip kapağı kubbeli değil düzdür ve sapında perdeleri vardır. Viyola da gamba olarak bilinen bas viyol, bugün en çok çalınan viyoldur. Viyola d'amore, viyol ailesinden olmasına karşılık, perdeliğin altında birçok ahenk telinin bulunmasıyla diğerlerinden ayrılır.

Altı telli, perdeli ve teknesi ortada daralan bir çalgı olan gitar, dizlerin üzerine alınır ve telleri parmakla çekilerek ve tırnaklarla çalınır. 19. yüzyılda Heitor Villa-Lobos ve Isaac Albeniz'in çok büyük katkıda buldukları geniş bir solo repertuarı varsa da günümüzde daha çok Flamenko müziğinde kullanılmaktadır. 20. yüzyılda Andres Segovia, klasik parçaların büyük bir bölümünü gitara aktarmıştır. Gitarın sesi çok kuvvetlidir ve anlatım gücü yüksektir. Tasarımı bakımından gitarla aynı benzerlik taşıyan lavta da onun gibi tutulur ve mızraplanarak çalınır. Lavta 16. yüzyılda madrigallere eşlik etmede, daha öncede Orta Çağ trubadur ve "minstrel"leri tarafından çok kullanılmış bir çalgıdır.

Lavtaya benzeyen ama sırtı daha yuvarlak ve telleri metal olan bir çalgı da mandolindir. Mandolin perdelidir ve penayla çalınır. Mızraplanarak çalınan bir başka çalgıda Eski Yunan'dan gelen lirdir. Bir elde mızrap olmak üzere iki elle çalınırdı.

Arpın öbür telli çalgılarla pek az ilgisi vardır. İlk bakışta göze çok basitmiş gibi gözükse arp, notaları bir ya da yarım ton değiştiren yedi pedalin eklenmesiyle karmaşıklaştırılmıştır. Kökeni bakımından da çok eski bir çalgıdır. Bir kaide üzerinde durur ve arkaya doğru eğilip omuza dayanarak çalınır.

1.6. Sanatın Tanımı ve Dalları

Sanat; insan etkileşimlerinin, duyu ve düşüncelerinin dışı vurulmasıdır. Dışa vurum; yazı, müzik, yapı, çizim, iletişim ve çeşitli somut öğelerle ifade edilir. Sanat, sosyal yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır. Her bireyin mutlaka bir sanat dalıyla amatör de olsa ilişkide ilgilenmesi gerekir. Aşağıda gördüğünüz bir grafik sanatı örneği, resmin ve müziğin varlığına işaret eden bir çalışmadır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1: Grafik sanatı

Biçim verilen malzeme değıştikçe sanatın değışik adlara ayrılması mümkün olabiliyor. Ancak sanatı sınıflandırırken sadece malzeme yönüyle sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Malzemenin yanı sıra, ifade ediş biçimi veya daha kapsamlı bir ifadeyle yaratıcılık bu sınıflandırmada önemli bir etkidir. Sözelimi, bir heykeltıraş da ağaca biçim verebilir, bir marangoz da. Fakat heykeltıraşın ağaca biçim verişteki ifade tarzı ile marangozun biçimlendirmesindeki ifade tarzı aynı değildir. Heykeltıraş biçimlendirmesini alışılmışın dışında, yeni ve özgün bir biçimde yaparken; marangoz alışılmış, bilinen veya tekrar edilen bir biçimlendirme yapar.

Bu bakımdan sanat genel olarak önce iki gruba ayrılır:

- **Pratik sanatlar / endüstriyel sanatlar (zanaat)**
- **Güzel sanatlar**

Güzel sanatlar deyince aklımıza; insan yaratıcılığı, insanın ilk çağlardan bu yana kendini ifade ettiği, tam yetkinleşemediği dönemlerde; çizgi, boya, kil yoluyla içini döktüğü biçimler, desenler, çeşitli oluşumlar geliyor. Yetkinleştiği dönemlerde ise örnekler çok çeşitlidir. Sözelimi; ünlü Rönesans sanatları, yapılar, anıtlar, köprüler, müzeleri dolduran resimler, sonra şiirler ya da Mimar Sinan'ın camileri, çeşmeleri, köprüleri vb. Günümüz insanının; akıl, duygu, bilgi ve teknolojiyi kullanarak ortaya koyduğu sanat ürünleri: Çağdaş resim, heykel, roman, tiyatro, sinema, çelik ve cam yapılar, incecik kullanım eşyaları; sesin, ışığın, rengin, oyun gücünün birleştiği büyük sahne olayları, türlü tasarımlar.

Güzel sanatları geleneksel ve çağdaş olmak üzere iki biçimde sınıflamak, bize bazı kolaylıklar getirebilir.

Geleneksel sınıflama; Güzel sanatları, hitap ettiği duyu organlarına göre sınıflar. Sözelimi görsel sanatlar (plastik sanatlar), göze ve görmeye dayanan sanatlar (resim, heykel, mimari gibi) gibi bir grupta topluyor. Fonetik sanatlar, müzik ve türleri ile edebiyatı; ritmik sanatlar ise hem görme hem de hareketle ilgili olan sinema, opera gibi sanatları kapsamaktadır.

Bu sınıflandırmanın dışında kalabilen bazı türler de olabilir. Sözelimi, karikatür veya seramik gibi. Bu sebeple, daha çağdaş bir sınıflandırmaya gerek duyulmuştur. Bu sınıflama, söz konusu edilen sanat dalının niteliği ve tekniği göz önünde bulundurulmaktadır.

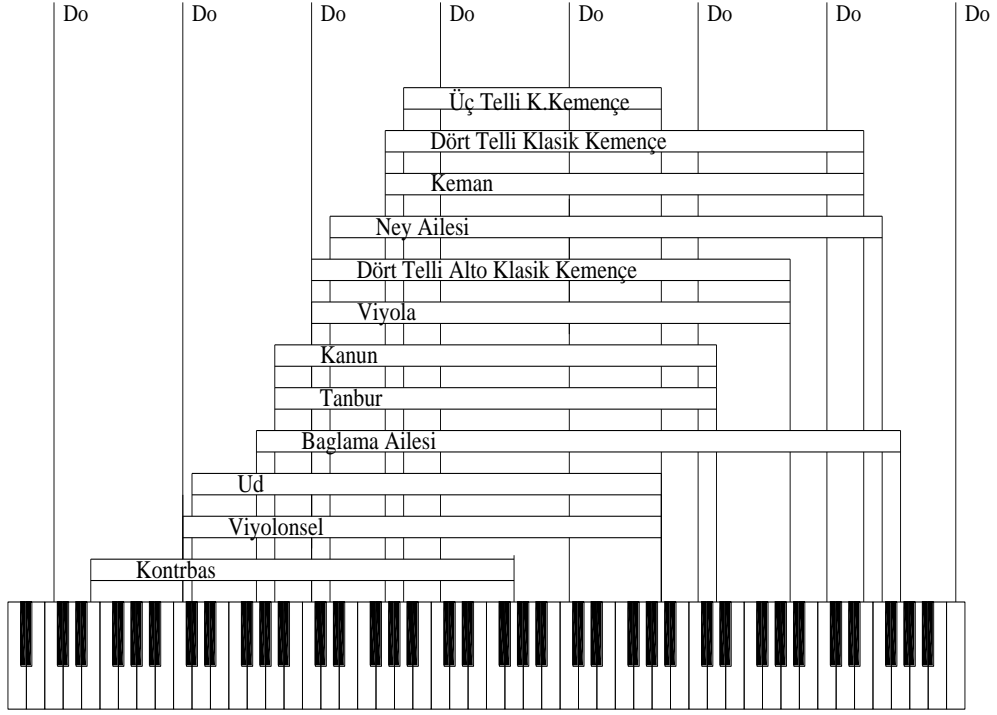
Buna göre şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

- **Yüzey sanatları** : Tüm iki boyutlu sanat çalışmaları, yani bir eni ve bir boyu olan kâğıt veya tuval üzerine, bir duvar ya da kumaş üzerine uygulanan sanatlardır: Resim ve türleri (yağlı boya, sulu boya, baskı sanatları, afiş, grafik çizimler), duvar resmi, minyatür, karikatür, fotoğraf, batık, süsleme vb.
- **Hacim sanatları** : Üç boyutlu sanat çalışmalarıdır. Sözelimi heykel, seramik, anıtlar gibi.
- **Mekân sanatları** : İç ya da dış mekânı içine alan veya düzenleyen sanat dallarıdır. En başta mimari olmak üzere (bahçe mimarisi, peyzaj mimarisi), çevre düzenlemesi gibi mekâna ilişkin tüm tasarım çalışmaları.
- **Dil sanatları** : Edebiyat ve yazı türlerini kapsayan sanatlardır; roman, hikâye, şiir, deneme, tiyatro metni, film senaryosu vb.
- **Ses sanatları** : Müzik ve bütün türlerini kapsayan sanatlardır; halk müzikleri, klasik müzikler gibi.
- **Hareket sanatları**: İnsanın, bedeniyle anlatım gücü kazandırdığı sanatlardır; bale, dans türleri, halk dansları, pandomim vb.

- **Dramatik sanatlar** : İnsanın, eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı, bir olguyu anlattığı sanatlardır; tiyatro, opera, müzikal oyun, kukla gibi sahne sanatları, sinema, gölge oyunu gibi türleri buna örnek olarak gösterebiliriz.

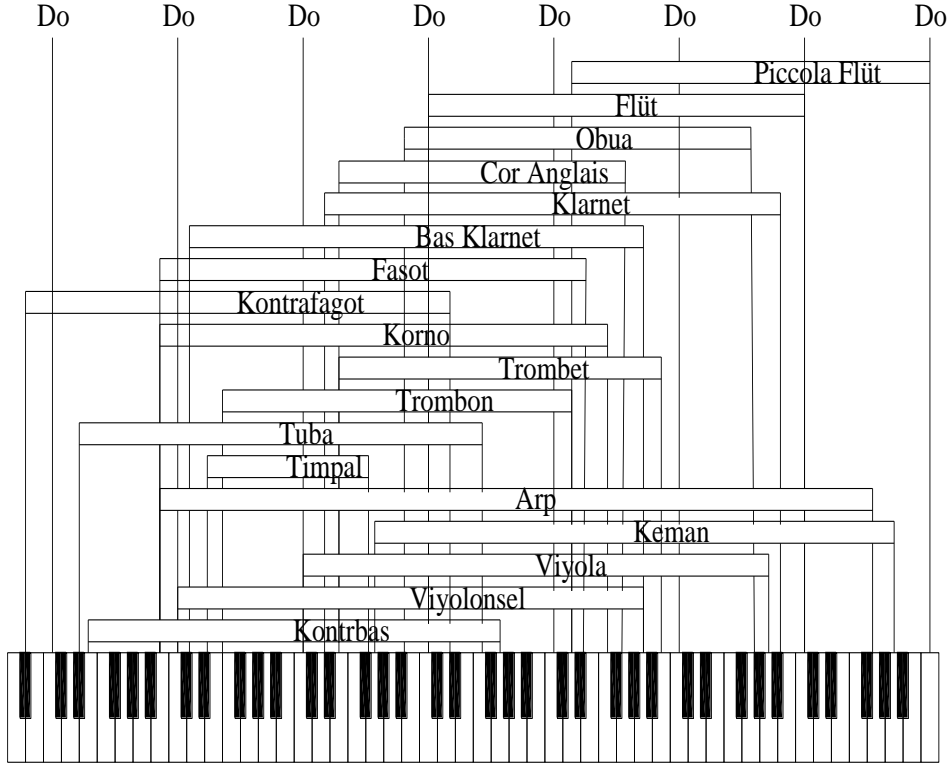
1.7. Türk Müziği Enstrümanlarının Ses Sahaları

- **Kemençe**
Kemençenin ses sahası 2 oktav (2 sekizli) kadardır.
- **Ney**
Nefesli sazlardan olan ney; kargı denilen bir kamıştan yapılmaktadır. Ney'in 3 oktav ses sahası vardır.
- **Kanun**
Çeşitli çalgılar arasında kendine özgü gösterişli ahenkli sesiyle yer eden, her türlü duyguyu zengin bir şekilde ifade etmeye uygun olan kanunun ses sahası 3. 5 oktav kadardır.
- **Tambur**
3 oktavlık bir ses sahasını kullanabilen tambur, sabit perdeli bir saz olarak Türk musikisinin piyanosu gibidir.
- **Ut**
Ut, perdesiz olması sebebi ile zengin bir ses aralığına sahiptir. 3 oktavı aşkın ses sahası vardır.
- **Bağlama ailesi**
Tek başına çalınıp söylenen ve konser verebilen (piyano, gitar, bağlama) üç sazdan biridir. Bağlama ailesi 2,5 oktavlık bir ses sahasına sahiptir. Göğüs üzerine yapıştırılacak perdelerle ses sahası 4 oktava kadar çıkarılabilir.

Şekil 1.2: Türk müziği enstrümanları ses sahası

1.8. Orkestra Enstrümanlarının Ses Sahası

Şekil 1.3: Orkestra enstrümanlarının ses sahası

1.9. Ses Oluşumu ve Özellikleri

Ses cisimlerin titreşmesinden oluşur. Sesin oluşması için ses kaynağı, iletici ve alıcı olması gerekir. Kulağımıza gelen her seste tını, yükseklik, süre, vurgu ve gürlük nitelikleri vardır. Bu nitelikler:

- **Tını:** Seslerdeki çeşni ve renktir. Rüzgâr sesi, keman sesi, kuş sesi, piyano sesi gibi sesleri kendine özgü tınılarıyla ayırt ederiz.
- **Yükseklik:** Sesin ince ya da kalın oluşudur. Diğer bir anlamada tiz ve pes oluşu.
- **Süre:** Sesin az ya da çok uzamasıdır.
- **Vurgu:** Sesin çeşitli şekilde çıkarılışıdır.
- **Gürlük:** Sesin hafif veya kuvvetli oluşudur. Yani şiddetidir.

1.10. Müziğin Temel Öğeleri

Müziğin temel öğeleri ritim, melodi ve armonidir. Bu öğeler müziği var eder.

- **Ritim:** Bir müzik parçasının, zamanı belli bir süre içinde eşit veya değişik uzunluktaki parçacıklara bölünmesidir. Ritim vuruşları bir düzen oluşturacak şekilde birbirini izler. Bu vuruşlar müzikte nota değerleri ile gösterilir. Ritim yalnızca sanata değil, evrene ve canlı varlıkların yaşamlarına da hâkim olan öğedir.
- **Melodi:** Melodi veya ezgi antik çağda “melos”(bir lirik şarkı üzerine söylenen şarkı) kelimesinden türetilmiştir. Melodi, tek sesle ifade edilen kendine özgü karakteriyle müzikal fikirdir. Örneğin; 9. Senfoni, romans ve türkülerimiz.
- **Armoni:** Akorların (en az iki sesin aynı anda çalınması) art arda bağlanmasından meydana gelen müzik dokusudur.

1.11. Müzik Türleri

Toplum yaşamıyla birlikte sürekli oluşum ve gelişim hâlinde olan müziğin kaynağı tür ve işlev bakımından çeşitlilik içerir. Bu çeşitliliği sıralamak oldukça zordur. Her dönem ve yaşanan yer bakımında çeşitlik sağlar. Müzik türlerini ana ve alt başlıklar hâlinde şöyle sıralayabiliriz.

1.11.1. Gelişmişlik Düzeyine Göre

- İkel müzik
- Yarı gelişkin müzik
- Gelişkin müzik

1.11.2. Yaygınlığına Göre

- Yerel müzik
- Ulusal müzik uluslararası müziğe yönelik
 - Kültürel amaca göre
 - Geneleksel müzik (halk müziği)
 - Klasik müzik
 - Popüler müzik
 - İnanç özelliği taşıyıp taşımadığına göre :
 - Dinsel müzik
 - Din dışı müzik
 - Yerleşim birimini yapısına göre
 - Kırsal kesim müziği
 - Kent müziği
 - Uluslara göre
 - Türk müziği
 - Çin müziği
 - Alman müziği
 - Arap müziği

- Çingene müziği vb.
- Kıtalara göre
 - Avrupa müziği
 - Asya müziği
 - Afrika müziği
- Kullanıldığı etkinlik ve konulara göre
 - Dans müzik
 - Film müziği
- **Ait olduğu döneme göre:** Barok, modern, klasik, romantik
- **Seslendiricisinin sayısına göre:** Solo seslendirme
- **Topluluğunun niteliğine göre:** Orkestra müzik, koro müzik, oda müzik, bando müzik, konser müzik, eğlence müzik, fon müzik
- **Yöneldiği yaş kesimi göre:** Çocuk müziği, gençlik müziği
- **Örgüsü ve dokusuna göre:** Tek sesli müzik, çok sesli müzik
- **Dayandığı ses sistemi göre:** Makamsal müzik, modal müzik, tonal müzik
- **Oturma ya da görevlendirmeye göre:** Çalgı müzik, ses müziği
- **Özellik kazandıran çalgıya göre:** Kemen müzik, piyano müzik, davul zurna müziği

1.12. Temel Müzik İşaretleri

1.12.1. Porte (Dizek)

Birbirine paralel beş yatay çizgi ve dört eşit aralıktan oluşan nota yazmak için kullanılan şekle denir.

Şekil 1.4: Dizek

Aynı zamanda porte çizgileri dışına da nota yazılmaktadır. Ek çizgi dediğimiz çizgiler kullanılır. Enstrüman veya vokalin sesinin ince veya kalınlığına göre porte çizgisinin altına ve üstüne ek çizgiler eklenir.

Şekil 1.5: Dizek

1.12.2. Nota ve Değerleri

Dizekteki sesleri ve bu seslerin süre uzunluklarını belirtmeye yarayan işaretlere nota denir. Bütün sesleri tanımlayan yedi nota vardır. Bu notaları şekilleriyle tanırız. Birlik notadan altmış dörtlük nota sürelerine kadar notalar vardır.

Nota Değeri	Nota
Birlik Nota	
İkilik Nota	
Dörtlük Nota	
Sekizlik Nota	
On Altılık Nota	
Otuz İkilik Nota	
Altmış Dörtlük Nota	

Şekil 1.6: Nota değerleri

Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Türkçede kullanımı
C	D	E	F	G	A	B	İngilizlerin kullanımı
C	D	E	F	G	A	H	Almanların kullanımı

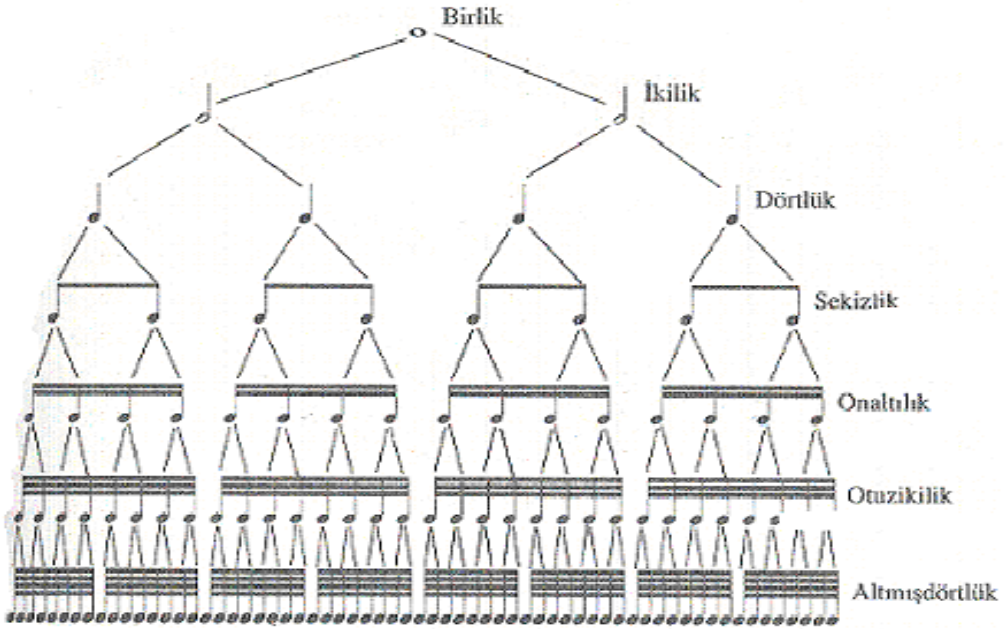
Porte (dizek) üzerinde notaların yeri ve nota isimleri; Şekil 1.7'deki gibidir. Notalar porte çizgisinin sırayla üzerine ve arasına yazılır.

Şekil 1.7: Notaların dizek üzerindeki yeri

Süresi en uzun olan birlik notadır ve dört vuruştur. Birlik nota her seferinde süresi ve vuruş sayısı ikiye bölünerek diğer değerleri oluşturur. Bu notalar süre olarak kendi isimlerini alırlar. Örneğin 2'lik nota 2 vuruştur, yani tınlama süresi 2 birim kadardır. Sayısal olarak da 2/4 bütünün yarısıdır (birlik nota). Birlik notadan iki tane ikilik, dört tane dörtlük, sekiz tane sekizlik elde edilir diyebiliriz. Tersten de gidersek sekiz tane sekizlik nota bir tane birliğe denktir.

Ritmik değerler tablosu

Şekil 1.8: Ritmik değerler tablosu

1.12.3. Sesiz (Es-Susmalar) Notalar

Müzikte sessiz süreler susma ile gösterilir ve işaretlenir. Türkçede “susma”, “susku” ve “es” gibi benzer kelimelerle de belirtilir. Sesli notalar gibi sessiz notalarda da yedi susma işareti vardır.

Sessiz (es) notalarda isminden de anlaşıldığı gibi müzik partisinde işaretlerin olduğu yerde ses kesilir (susuturulur). Bu işaretlerin dizek üzerinde gösterimi aşağıdaki gibidir.

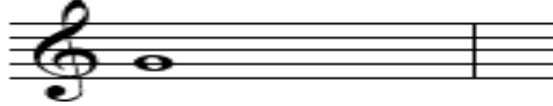

Şekil 1.9: Sessiz notalar

1.12.4. Anahtarlar

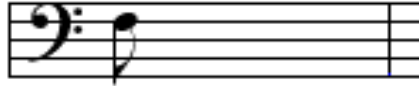
Müzikte üç tür anahtar vardır. Bunlar “sol anahtarı”, ”fa anahtarı”, “do anahtarı” dır.

- **Sol anahtarı:** Dizeğin ikinci çizgisinden çizmeye başlanır ve başlanan ses “sol” sesidir. Gitar, flüt, bağlama ve keman notaları bu anahtarda yazılır.

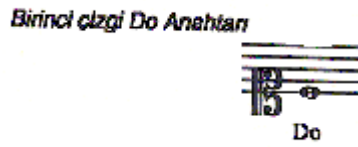
Şekil 1.10: Sol anahtarı

- **Fa anahtarı:** Fa anahtarı, alt oktavlardaki kalın dizek içine yerleştirebilmek için kullanılır. Dördüncü çizginin dışında üçüncü çizgiden başlayan “fa anahtarı” bulunmaktadır. Piyano, basgitar, kontrabas notaları bu anahtarda yazılır.

Şekil 1.11: Fa anahtarı

- **Do anahtarı:** Do anahtarı, genellikle orta seslerin yazılışında kullanılır. Dört çeşit do anahtarı bulunmaktadır. Şu anda bir tanesinin yerini bilmek kâfidir, diğerlerini siz araştırınız.

Şekil 1.12: Do anahtarı

1.12.5. Süre Uzunluğunda Yardımcı İşaretler

- **Nokta:** Yanına konduğu notayı yarı değeri kadar uzatır. Aşağıda noktalı notaların süre uzunlukları görülmektedir.

Nota Değeri	Nota	Açılımı
Noktalı Birlik Nota		
Noktalı İkiliik Nota		
Noktalı Dörtlük Nota		
Noktalı Sekizlik Nota		

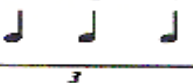

Şekil 1.13: Nokta

- **Çift nokta:** Bir nota veya susma işaretinin yanında iki nokta olduğu zaman birinci nokta değerinin yarısı, ikinci nokta ise notanın süre değerinin yarısı kadar önüne geldiği notanın süresini azaltır.

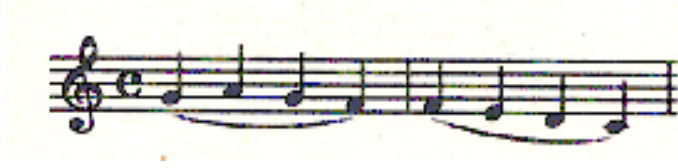
Şekil 1.14: Nokta

- **Üçleme:** Doğal bölünümlü ikiye bölünebilen bir nota değerinin geçici olarak üç eşit parçaya bölünmesine üçleme denir. Üçleme notaların altına ya da üstüne üç yazılır.

Birlik Nota			
İkiliik Nota			
Dörtlük Nota			
Sekizlik Nota			
On Altılık Nota			

Şekil 1.15: Üçleme

- **Legato (bağlı):** Notaların birbirine bağlanarak seslendirilmesine legato denir. Birinci nota çalınır, iki notaya bağlanır. Telli çalgılarda birinci nota mızrapla, diğer notalar parmakla seslendirilir.

Şekil 1.16: Legato

- **Durgu (puandorg):** Üzerine geldiği notayı genellikle normal uzunluklarının iki katı uzatır. Ancak müziksel nedenlerden dolayı bu yorumcuya bağlıdır. İstenilen sürede seslendirilir. Genelde son notanın üzerinde bulunur.

Şekil 1.17: Puandorg

- **Tekrar işareti:** Bir müzik eserinin herhangi bir bölümünde melodi tekrarı için kullanılır.

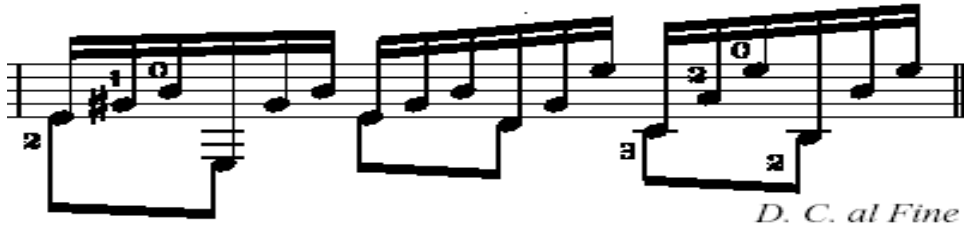
Şekil 1.18: Tekrar işareti

- **Dolap:** Tekrar edilen bölümün ikinci kez seslendirilişinde “1” yazan ölçüler atlanır ve “2” yazan ölçüden çalınır.

Şekil 1.19: Dolap

- **Da capo (D.C):** Da capo, tekrar işaretinin yanında bulunuyorsa en başa dönülür ve eserin sonuna kadar tekrar edilmeden seslendirilir.

Şekil 1.20: Da capo

- **Senyo:** Tekrar işaretine ikinci kez rastlandığında aynı işaretin ilk bulunduğu ölçüye dönülür ve bu ölçüden başlayarak “son” anlamına gelen “fine” kelimesinin olduğu yere kadar seslendirilir.

Şekil 1.21: Senyo

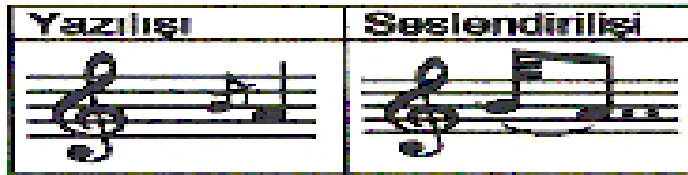
1.12.6. İfadelendirme İşaretleri

- **Staccato:** Notaların sıçratarak seslendirilmesine denir. Diğer bir anlamda kesik kesik de diyebiliriz. Staccato, notanın altına ya da üstüne bir nokta ile yazılarak gösterilir.

Şekil 1.22: Staccato

- **Çarpma:** Asıl sese gidilmeden öce çok kısa bir süre başka sese çarpıp asıl sese dönmedir. Bu şekilde asıl ses vurgulanmış olur.

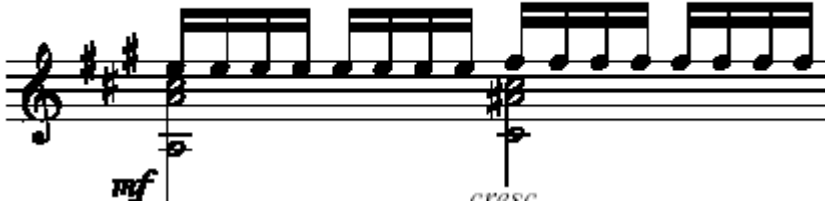
Şekil 1.23: Çarpma

- **Tril:** Asıl ses ile komşu sesin birbiri ardına oldukça hızlı ve uzunca süren seslendirilmesidir.

Şekil 1.24: Tril

- **Tremolo:** Bir sesin komşu ses ile değil, komşunun yanındaki ses ile birbiri ardı sıra olabildiğince hızlı seslendirilmesiyle elde edilen bir süslemedir.

Şekil 1.25: Tremolo

1.13. Ses Değiştirici (Altere) İşaretler

- Bu işaretler önüne geldiği notayı inceltir (tiz), kalınlaştırır (pes) ya da eski doğal hâline getirir. Ses değiştirici işaretleri iki ana grupta toplayabiliriz.

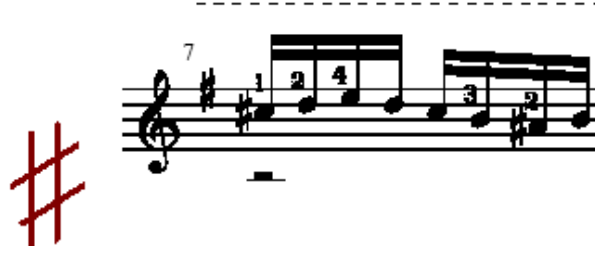

Şekil 1.26: Değiştiriciler

1.13.1. Evrensel Müzikte Değiştirici (Altere) İşaretler

Batı müziğinde her ses arasında yarım ton farkı vardır. Dolayısıyla bir sesi yarım ses inceltmek ve yarım ses kalınlaştırmak için notadan önce bu işaretlerden konur.

- **Diyez (#) :** Önüne konulduğu notayı yarım ses inceltir.

Şekil 1.27: Diyez

- **Bemol (b):** Önüne geldiği notayı yarım ses kalılaştırır (pes).

Şekil 1.28: Bemol

- **Natüral (doğal):** Ölçü içerisinde arıza almış veya ton olarak arızalı parçalarda kullanıldığında nota eski sesine-tonuna gelir.

Şekil 1.29: Natüral

1.13.2. Türk Müziğinde Değiştirici İşaretler

Türk müziğinde notalar arası uzaklık batı müziğine nazaran daha azdır. Batı müziğinde yarım perde dediğimiz ses, türk müziğinde on ikiye kadar bölünmektedir. Bu bölümlerin her birine “**KOMA**” adı verilir. En küçük ses aralığı anlamına gelmektedir. Batı müziğinde yarım aralık veya yarım perde bir komadır.

ADI	koma değeri	diyezi	bemolü	rumuz
KOMA	1	‡	♯	F
EKSİK BAKİYYE	3	—	—	E
BAKİYYE	4	‡	♯	B
KÜÇÜK MÜCENNEP	5	‡	♭	S
BÜYÜK MÜCENNEP	8	‡	♯	K
TANİNİ	9	×	♭♭	T
ARTIK İKİLİ	12·13	—	—	A ₁₂ -A ₁₃

Şekil 1.30: Türk müziğinde değiştirici işaretler

Yukarıda da görüldüğü gibi Türk müziğinde 4 komalık bakiye, 5 komalık küçük mücenneb, 8 komalık büyük mücenneb, 9 komalık tanini, 12 veya 13-14 komalık artık ikili aralıklıkları (en küçük ses uzaklığı) bulunmaktadır. Bu seslerdeki farklılıkları duyabilmek için çok müzik dinlemek ve müzik dağarcığına hâkim olmak gerekir. Çünkü ses aralıkları çok yakın ve kulağa benzeş gelebilir. İleriki konularda, Türk musikisi makamlarında daha net olarak bu aralıkları görebiliriz.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Müzik duygusu ve çeşitlerini algılamak için çeşitli müzikler dinleyiniz.	➤ Klasik ve sanat müziği cd'leri dinleyiniz konserlere gidiniz.
➤ Müzik defterinize nota yazım tekniğine göre nota değerlerini yazınız.	➤ Müzikte kullanılan notaların tekniğine uygun olarak değerlerini yazınız. Dizekte yerlerine doğru olarak yerleştiriniz. Şekil 1.3, 1.11, 1.6'dan yararlanabilirsiniz.
➤ Notaları dizek üzerine yerleştiriniz.	➤ Notaları değerine uygun olarak dizek üzerine Şekil.1.7'den faydalanarak yazınız.
➤ Evrensel müzikte ses değiştirici işaretleri çiziniz.	➤ Evrensel müzikte kullanılan değiştirici işaretleri tekniğine uygun olarak yazma çalışması yapınız. ➤ Uygulandıkları yerleri örnek notalardan araştırınız.
➤ Türk müziğinde değiştirme işaretlerini tekniğine uygun olarak yazınız.	➤ Şekil 1.28'de olduğu gibi her işaretin simgesi koma değeri ve ismi vardır. Bunlara dikkat ederek yazınız.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Müzik duygusunu ve var ettiği etmenleri kavramak için vcd, cd dinleyip konser gibi etkinliklerde buldunuz mu?		
2	Birlik, ikilik, dörtlük, sekizlik, on altılık otuz ikilik ve altmış dörtlük değer yazım çalışması yaptınız mı?		
3	Notalarını dizek üzerine doğru yazdınız mı?		
4	Evrensel müzikte ses değiştirici işaretlerin şeklini ve notaya kattığı değeri kavrayarak yazdınız mı?		
5	Nota üzerinde gördüğünüzde algılayabiliyor musunuz?		
6	Türk sanat müziğinde kullanılan değiştirici işaretlerin görevini ve simgelerini biliyor musunuz?		
7	Türk sanat müziğinde kullanılan değiştirici işaretleri yazım çalışması yaptınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Duyguların sesle anlatıldığı bilinçli etkinlikleredenir
2. insanın içinde bulunduğu etkileşimleri, duygu ve düşünceleri dışa vurmasıdır.
3. Akorların (en az iki sesin aynı anda çalınması) art arda bağlanmasından meydana gelen müzik dokusuna denir.
4.'lik nota 4 vuruştur.'lik nota 1 vuruştur.'lik noyata ½ (yarım) vuruştur.
5. 16 tane on altılık nota 4 tane notaya karşılık gelir.
6. Keman partileri (notaları)anahtarında, bas gitar partileri ise anahtarında yazılır.
7. Notaların sıçratılarak seslendirilmesinedenir.
8.bir sesin komşu ses ile değil, komşunun yanındaki ses ile birbiri ardı sıra olabildiğince hızlı seslendirilmesiyle elde edilen bir süslemedir.
9.,önüne konulduğu notayı yarım ses inceltir....., önüne geldiği notayı yarım ses kalınlaştırır (pes).
10. Batı müziğinde yarım aralık veya yarım perde birdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Bu faaliyet sonunda akustik sınıf ortamı ve donanımları sağlandığında müzikte kullanılan aralık çeşitlerini, temel müzik terimlerini tanıyıp yazabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Diğer faaliyete öğrendiğiniz bilgiler ışığında müzik kitaplarında ve internete istediğiniz notayı çek ederek nota üzerinde kullanılan terimler nelerdir? Sesli dinleme imkânınız varsa o işaretlerin olduğu yerlerde müzikte bir değişim oluyor mu? Bunları gözleyiniz.
- Akadaşlarınızla nota ve müzik paylaşımını yaparak konuyu daha iyi pekiştireceğinizi biliniz. Kazanmış olduğunuz bilgi ve deneyimleri arkadaş grubunuz ile paylaşınız.

2. ARALIK VE TERİMLER

2.1. Müzikte Aralık Kavramı, Çeşitleri ve Diziler

Müzik bir bilim dalı olduğu için yazılan bestelenen her şey belirli kalıplar ve kurallar içerisinde yapılmaktadır. Bütünüyle duygu olarak baksak da matematikle iç içe girmiştir. İlk konularda değindiğimiz gibi müzik duyguların dışı vurumudur ve anlamlı olması için de belirli kurallarla uyulması gerekir.

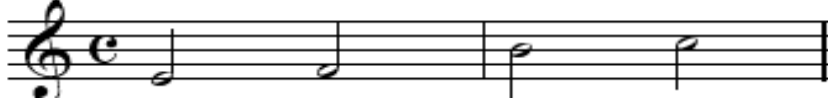
2.1.1. Müzikte Aralıklar ve Çeşitleri

İki ses arasındaki yükseklik farkına denir. Bir ses dizisindeki notaların (sesler) her biri Roma rakamıyla derecelendirilir. I-II-III-IV-V-VI-VII olarak gösterilir. Aralık, kalın ses ile ince ses arasındaki derecelerin sayısı ile ölçülür.

Aralıklar **ezgisel** ve **armonik** olmak üzere iki ayrılır.

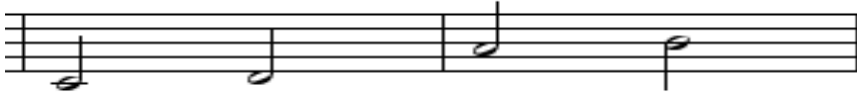
İki sesin bir biri ardına duyulmasına **ezgisel**, aynı anda duyulmasına ise **armonik** aralık denir. Şimdi aralık çeşitlerini inceleyelim.

- **Küçük ikili:** İki nota arasındaki fark yarım ses aralığındadır. Birbirine bitişik iki sestem oluşur. Arada başka ses yoktur. Örnek: mi- fa, si-do, do-re bemol vb.

Şekil 2.1: Küçük ikili

- **Büyük ikili:** İki nota arasında bir tam ses aralığı bulunur. İki yarım aralığın birleşmesinden meydana gelir. Örnek: do-re, la-si vb.

Şekil 2.2: Büyük ikili

- **Küçük üçlü:** Bir tam ve bir yarım aralığın birleşmesinden meydana gelir. Örnek: mi-sol.

Şekil 2.3: Küçük üçlü

- **Büyük üçlü:** İki tam aralığın birleşmesinden meydana gelir. Örnek: do-mi

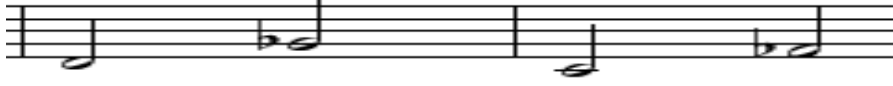
Şekil 2.4: Büyük üçlü

- **Tam dördlü:** İki tam ve bir yarım aralığın birleşmesinden meydana gelir. Örnek: do-fa, mi-la

Şekil 2.5: Tam dördlü

- **Eksik dördlü:** Bir tam ve iki yarım aralığın birleşmesinden oluşur. Örnek: re-sol bemol

Şekil 2.6: Eksik dördlü

- **Artık dördlü:** Üç tam aralığın birleşmesinden meydana gelir.

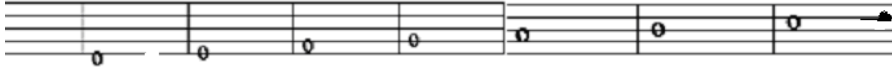
Şekil 2.7: Artık dördlü

2.1.2. Müzikte Diziler

Dizi: Latince merdiven anlamına gelen “scala” sözcüğünden gelmektedir. Sekiz sesin ardı ardına sıralanmasına dizi denir. Örnek; Do1’den Do2’ye kadar olan seslere “Do” dizisi denir.

Klasik batı müziğinde temel dizi “diatonik” dizidir. Şekil 2.8’de olduğu gibi. Avrupa’ya özgü bu dizilerin temeli Yunanlıların kullandığı dizilere kadar uzanır (Daha eski dönemler de diyebiliriz. Ör: Frigyen dizisi frigyalılar döneminde kullanılmıştır.) Bunlar:

- **Doryen**

Şekil 2.8: Doryen

- **Lidyen**

Şekil 2.9: Lidyen

➤ **Frigyen**

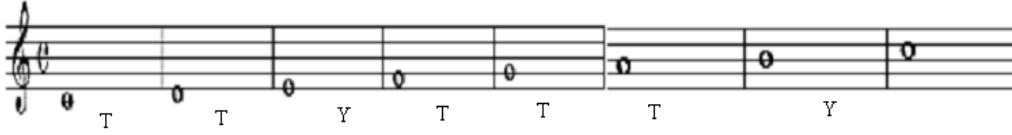
Şekil 2.10: Frigyen

➤ **Miksoliden**

Şekil 2.11: Miksoliden

- **Majör dizisi (gamı):** İki tam bir yarım, üç tam bir yarım (TTYTTTY) aralıklardan meydana gelen diziyeye majör dizi denir. Bir diziyi majör yapan özellik 1. derece ve 3.derece aralığının büyük üçlü olmasıdır. Majör dizilerde do majör dediğimiz C olarak gösterilir (Şekil 2.12).

Şekil 2.12: Major dizi

Bütün majör gamlar bu formülle elde edilir. Eğer tam ses olmama durumu varsa bemol ve diyez işareti koyarak iki ses arasındaki uzaklığı bu formüle uyarlarız.

➤ **Minör dizisi (gamı)**

Bir majör dizinin 4.derece sesi üzerine oluşturulan yeni dizi minör dizidir. Bir diziyi minör yapan özellik 1. derece ve 3. derece arasındaki küçük üçlü olmasıdır. Örneğin; Do majör'ün altıncı sesi yani 4. derecesi La'dır. La sesi üzerine kurulan yeni dizi (gam) La minör dizisidir. Uluslararası gösterimi Am dir.

Şekil 2.13: Minör dizi

2.2. Temel Müzik Terimleri

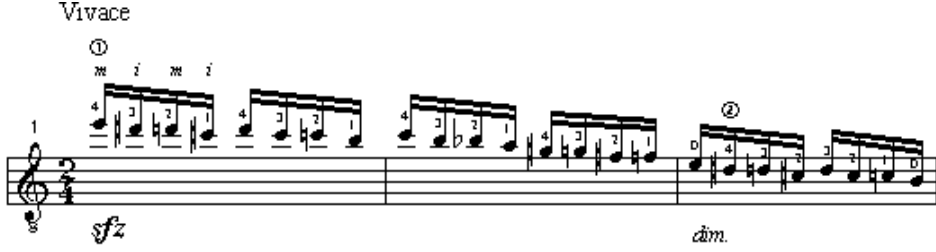
Müzikte çeşitliliği sağlayan da bu işaretlerdir. Bu işaretleri de iki ana gruba ayırabiliriz.

2.2.1. Hız (Hareket) Terimleri

Haraket, bir müzik eserinin hangi yavaşlıkta veya hangi hızlılıkta çalınacağını belirtir. En yavaş en hızlı birçok hız terimi vardır. Bu terimlerin çoğu İtalyancadan gelmez ve müzik parçasının –notasının- dizeğinin sol üstüne yazılır. Aşağıda görüldüğü üzere ismi ve hızın anlamı verilmiştir.

İSMİ	ANLAMI
➤ Grave	➤ Çok ağır
➤ Lento	➤ Ağır
➤ Largo	➤ Geniş
➤ Larghetto	➤ Oldukça geniş
➤ Adagio	➤ Acele etmeden
➤ Andante	➤ Orta yürüme hızında
➤ Moderato	➤ Orta dızda
➤ Allegretto	➤ Oldukça hızlı
➤ Allegro	➤ Hızlı
➤ Vivace	➤ Canlı
➤ Presto	➤ Çok hızlı
➤ Prestissimo	➤ Son derece hızlı

Örnek:

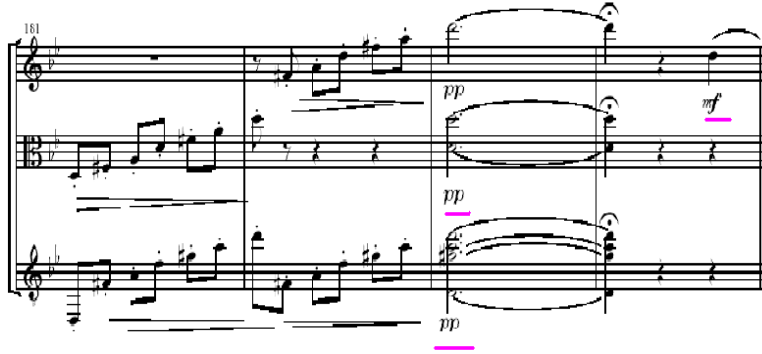
Şekil 2.14: Hız terimleri

2.2.2. Nüans (Ayırtı) Terimleri

Bir müzik eserinin yorumlanması sırasında, seslere uygulanan kuvvet ya da hafiflik derecelerine nüans denir. Bunlar gürlük terimlerini oluşturur. Terimler İtalyancadır. Terimler nota üzerinde kısaltmalar şeklinde kullanılır. Başlıca nüans terimleri aşağıdadır.

TERİM	ANLATIMI	KISALTMASI
piaissimo	çok hafif	pp.,ppp.
piano	Hafif	p.
mezzo piano	orta hafiflikte	mp.
mezzo forte	orta kuvvete	mf.
forte	Kuvvetli	f.
fortissimo	çok kuvvetli	ff.
molto fortissimo	çok fazla kuvvetli	fff.
forzando, con forza	çok kuvvetli , vurgulu	fz.
forte piano	kuvvetliden sonra hafif	fp.
crescendo	gittikçe kuvvetlenerek	cresc.
decrescendo	gittikçe hafifliyerek	decresc.

Bu terimlerin nota üzerindeki kullanımı aşağıdaki gibidir (Şekil 2.15).

Şekil 2.15 Tüm terimlerin kullanıldığı örnek

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<p>➤ "Aralık çeşitlerini, dizek üzerine aralığın niteliğine göre yazınız (Büyük ikili aralık, eksik dörtlü aralık).</p>	<p>➤ Büyük ikili eksik dörtlü rahık</p>
<p>➤ Tekniğine uygun olarak C majör dizi oluşturunuz. (2T,Y,3T,Y).</p>	<p>➤ Do Majör dizisi ➤ DO RE Mİ FA SOL LA Sİ DO ➤ T T Y T T T Y</p>
<p>➤ Tekniğine uygun olarak A minör dizi oluşturunuz (T,Y,2T,Y,2T).</p>	
<p>➤ Hız (hareket) ve nüans terimlerini tekniğine uygun olarak pp, largo ve mf yazınız.</p>	<p>➤ Şekil 2.15'e bakınız. Aynı zamanda nota parçalarından takip ediniz. İntereten parça ve notası olan klasik parçalardan indirip parça içerisindeki ses yüksekliklerine dikkat ediniz.</p>

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Büyük ikili ve eksik dörtlü aralık yazdınız mı?		
2	Tekniğine uygun olarak Do majör dizisi yazdınız mı?		
3	Tekniğine uygun olarak La minör dizisi yazdınız mı?		
4	Hız terimlerinin nerelerde kullanıldığını kavradınız mı?		
5	Hız terimlerinin ne anlama geldiğini kavradınız mı?		
6	Nüans (ayırt) terimlerinin nota üzerinde yazım tekniğine uygun olarak yazdınız mı?		

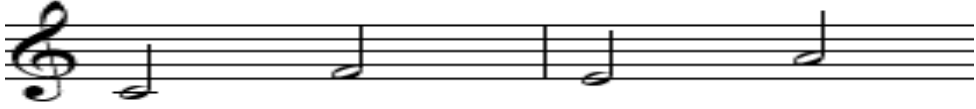
DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıda boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Aralıklar ezgisel ve armonik olmak üzere iki ayrılır.
2. () Aşağıdaki aralık B3'lü (büyük üçlü) aralıktır.

3. () Dizi, Latince merdiven anlamına gelen “scala” sözcüğünden gelmektedir. Sekiz sesin ardı ardına sıralanmasına dizi denir. Örnek: Do1'den Do2'ye kadar olan seslere “Do” Dizisi denir.
4. () İki tam bir yarım üç tam bir yarım (TTYTTTY) aralıklardan meydana gelen diziye majör dizi denir.
5. () Bir majör dizinin 5. derece sesinin üzerine oluşturulan yeni dizi minör dizidir.
6. () Bir müzik eserinin yorumlanması sırasında, seslere uygulanan kuvvet ya da hafiflik derecelerine nüans (ayrıntı) denir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-3

AMAÇ

Akustik sınıf ortamı ve donanım sağlandığında ritim ve ölçüyü tekniğine göre uygulayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Batı müziği ve Türk müziğindeki nota yazımlarını kontrol ediniz.
- Bir müzik parçasını duyduğunuzda ritim tutmaya çalışınız. Müzisyenlik yolunda ilk adımlarınız olduğundan müzikleri daha bilinçli, duymaya, dinlemeye çalışınız. Kazanmış olduğunuz bilgi ve deneyimleri arkadaş grubunuz ile paylaşınız.

3. RİTİM VE ÖLÇÜ (USUL)

Diğer konularda ritimi vurgulamıştık. Müziği var eden üç temel öge; ritim, melodi ve armoniydi. Ritim kalıpları (ölçüleri) Batı ve Türk müziğinde değişiklik göstermektedir. Türk müziğinde yetmiş iki adet usul vardır. Batı müziğinde ise buna nazaran azdır. Ölçüler aynı zamanda karmaşıktır. Örnek: 7/16, 13/8 gibi.

Bu faaliyette ritimin, ölçünün ve vuruş şekillerinin nasıl olduğunu öğreneceksiniz. Basit ölçü ve vuruşları yapabileceksiniz. Batı ve Türk müziğinde kullanılan vuruş şekilleri ve ölçüler hakkında bilgi edineceksiniz. Bu bilgi dâhilinde dinlediğiniz müziklerde ritmik şekillerin ne olduğu hakkında sezgisel bilgi ve basit ölçülerin el hareketlerini (vuruş) yapabilme becerisi kazanacaksınız.

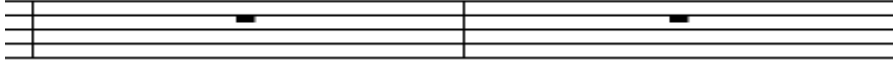
3.1. Ritim Duygusu

Ritim, zamanın belli bir süre içinde eşit veya değişik uzunluktaki parçacıklara bölünmesiydi. Bu bilgiyi önceki vurgulamamızdan biliyoruz.

Müziğin matmatiksel (sayısal) olarak parçalara bölünmesi de diyebiliriz. Bu ritmik yapılar yaşanan coğrafyanın etkileşimlerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Türk müziğinde bozlak, İç Anadolu'da var olmuş bir ritmik yapıdır. Mzurka Polonya halk dansıdır ve ritmik yapısı farklıdır. Flamenco ve halk müziği ritimlerinden de birçok örnekler verebiliriz. Ritim duygusunu iletirmek için çok çeşitli müzikleri dikatle dinlemek gerekir. Bir süre sonra belleğimizde müziksel hafıza oluşacaktır.

3.2. Ölçü (Usul) ve Vuruş

Ölçü: Bir müzik eserinin süre olarak birbirine eşit parçacıklara bölünmesine ölçü denir. Ölçü eşit zaman kümeleridir ve müzik yazısında birbirinden ölçü çizgileri ile ayrılır. Şekil 3.1'deki gibi dizikleri dik kesen çizgidir.

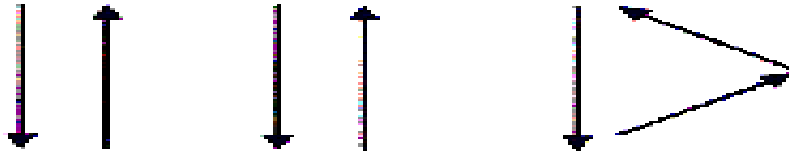
Şekil 3.1: Ölçü

Rakam: Bir müzik eserinin ölçüsü, anahtardan hemen sonra sayısal olarak yazılır. Rakamlar üst üste yazılır. Üsteki rakam ölçüyü oluşturan zaman birim değerlerinin sayısını gösterir. Alattaki rakam ise bu değerlerin niteliğini belirtir. Örnek: 3/4 rakamları, üç adet dörtlük notadan bir ölçüyü tanımlar.

Şekil 3.2: Rakam

Vuruş: Ölçü vurma, zamanın sırasını ve notanın değeri kadar tınlama süresini el hareketleri ile belirtmektir. Enstrüman çalışmalarında ayak hareketleri ile ölçü vuruşlarını da yapabiliriz (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Ölçü vuruşları

3.2.1. Batı Müziğinde Ölçü ve Vuruş Kavramı

Batı müziğinde ölçü ve vuruş kavramı klasik müziğe ayarlanmaktadır.

➤ Ölçü çeşitleri

- **Basit ölçüler:** Bir zamanı meydana getiren değerlerin tümü birlik, dörtlük ya da sekizlik benzeri ikişerli değer işaretine denk düşerse bu çeşit zamanlardan kurulu ölçülere basit ölçüler denir. Basit ölçüler üçe ayrılır. İki zamanlı, üçlü zamanlı ve dörtlü zamanlı. Sırasıyla Şekil 3.4'te görüldüğü gibidir.

Şekil 3.4: Basit ölçüler

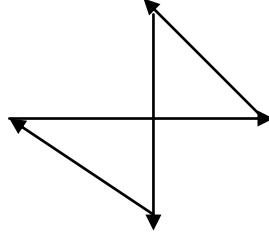
- **Bileşik ölçü:** Bir zamanı oluşturan değerlerin hepsi noktalı birlik, noktalı ilkilik, noktalı dördlük ya da noktalı sekizlik gibi bir noktalı değer işaretine denk ise bu ölçüler bileşiktir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Bileşik ölçüler

- **Aksak ölçüler:** Bir ölçü hem ikili zamanı hem de üç zamanı içeriyorsa bu ölçü aksak ölçüdür. Aksak ölçüler de üçe ayrılır. İki zamanlı, üçlü zamanlı ve dördü zamanlı. Sırasıyla aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.9: Dört zamanlı ölçünün vurulması

- Beş zamanlı ölçünün vurulması

Şekil 3.10: Beş zamanlı ölçünün vurulması

- Yedi zamanlı ölçünün vurulması

Şekil 3.11: Yedi zamanlı ölçünün vurulması

- Dokuz zamanlı ölçünün vurulması

Şekil 3.12: Dokuz zamanlı ölçünün vurulması

3.2.2. Türk Müziğinde Usul (Ölçü) ve Vuruş

Batı müziğindeki usul ve vuruşun birçoğu Türk müziğinde de geçerlidir. Burada sadece Türk müziğinde geçerli olanları açıklayacağız.

➤ **Usul (Ölçü)**

Eşit sayıda değişik vuruşlardan meydana gelmiş ritim kalıplarıdır. Türk müziğinde usuller el hareketiyle belirtilir. Diğer bir anlamda tempo tutulur ve bu hareketler eserin sonuna kadar disiplin içerisinde devam eder.

Türk müziğinde usuller; sağ el sağ dize kuvvetli, sol elde sol dize zayıf zamanlı vurularak ifade edilir.

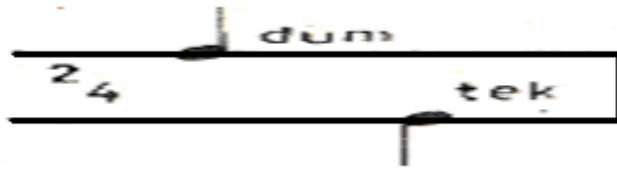
Düm-Tek-Teke-Teka-Tekka-Tahek

- **Düm:** Kuvvetli zaman demektir. Sağ elle sağ diz üzerine vurularak ifade edilir.
- **Tek:** Hafif zaman demektir. Sol elle sol diz üzerine vurmakla ifade edilir
- **Teke:** Birbirine eşit kısa zaman. Sağ el sağ dize, sol elde sol dize eşit zamanda bir biri ardına vurulur.
- **Teka:** Bir uzun ve bir kısa zaman. Sağ ve sol ellerin, sağ ve sol dizlere vurulmasıyla icra (ifade) edilir.
- **Tahek:** Sağ ve sol ellerin birlikte havaya kaldırılıp dizler üzerine vurulmasıyla icra edilir.

➤ **Usul (Ölçü) Çeşitleri**

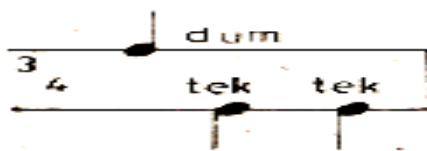
Açıklamalarını yapacağımız on beş zamanlıya kadar olan usullere küçük usul, on beş zamanlıdan yukarı olan usullere büyük usul adı verilir. Basit, birleşik ve aksak ritimler olarak da sıralayabiliriz. Aşağıda küçük (basit, birleşik, aksak) ve büyük usullerden verilecektir. Diğer usuller ileriki öğrenme faaliyetlerinde verilecektir. Siz de bu konuları araştırınız.

- **Nim sofyan** (Basit usul): İki zamanlıdır. $\frac{2}{4}$ 'lük ölçüsündedir. Bu usulde oyun havaları, türküler ve marşlar yazılmıştır. Vuruluşu Şekil 3.13'te gösterilmiştir.

Şekil 3.13: Nim sofyan

- **Semai:** Üç zamanlıdır. $\frac{3}{4}$ 'lük değerindedir. Bu usulde oyun havaları ve şarkılar yazılmıştır. Vuruluşu Şekil 3.14'te verilmiştir.

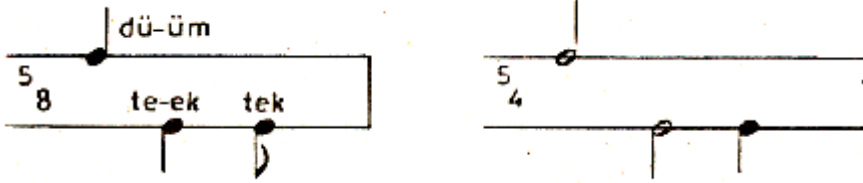
Şekil 3.14: Semai

- **Sofyan:** Dört zamanlıdır. 4/8'lik ve 2/4'lük değerlerde vurulur. Vuruluşu Şekil 3.15'te gösterilmiştir.

Şekil 3.15: Sofyan

- **Türk aksağı:** Beş zamanlıdır. 5/8'lik ve 5/4'lük değerdedir. Vuruluşu Şekil 3.16'da gösterilmiştir.

Şekil 3.16: Türk aksağı

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Ritim duygusunu geliştirmek ve müzikteki hareketliliği algılamak için klasik müzik ve sanat müziği dinleyiniz.➤ Batı müziğinde kullanılan 5/8'lik ritmin tekniğine uygun olarak elle tartımını yapınız.➤ Türk sanat müziğinde kullanılan usullerden nim sofyan usulünde yazımını ve tartımını yapınız.➤ Türk sanat müziğinde kullanılan usulü tekniğine göre yapınız.	<ul style="list-style-type: none">➤ Klasik ve yöresel müzik parçaları dinleyerek ritmine, müzikteki ses çıkış ve inişlere dikkat ediniz.➤ Şekil 3.11'e bakıp tekniğine uygun tartımları yapabilirsiniz.➤ Sağ elle aşağı yukarı, aşağı yana yukarı ve sola yukarı tartımını yapınız.➤ Tekniğine uygun olarak Şekil 3.13'e göre yapınız.➤ Kuvetli ve zayıf zamanlara dikkat ederek yapınız.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri		Evet	Hayır
1	Müzik kulağınızın gelişmesi açısından çeşitli nitelikli (klasik) müzikler dinlediniz mi?		
2	Batı müziğinde ölçü çeşitlerinden yazılmış notaları incelediniz mi?		
3	Batı müziğinde çeşitli vuruş çalışmasını tekniğine uygun yaptınız mı?		
4	Türk müziğinde kullanılan nim sofyan usulünü tekniğine uygun olarak seslendirdiniz mi?		
5	Türk müziğinde kullanılan ölçü kalıbını sağ ve sol elinizi kuvvetli ve zayıf zamanları takip ederek tekniğine uygun olarak yaptınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıda boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Ritim, zamanın belli bir süre içinde eşit veya değişik uzunluktaki parçalara bölünmesidir.
2. () Bir müzik eserinin süre olarak birbirine eşit parçalara bölünmesine ölçü denir.
3. () Aşağıdaki vuruşun ölçüsü; 4/4'lüktür / dört zamanlıdır.

4. () Aşağıdaki ölçü yedi zamanlıdır.

5. () Gürlük, eşit sayıda değişik vuruşlardan meydana gelmiş ritim kalıplarıdır.
6. () Semai üç zamanlıdır. 3/4'lük değerindedir. Bu usulde oyun havaları ve şarkılar yazılmıştır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

KONTROL LİSTESİ

Bu modül kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
Müzik ve oluşumu		
1. Müziğin tanımını ve tarihsel gelişimini kavradınız mı?		
2. Müzik türlerini algılamak için çeşitli müzikler dinlediniz mi?		
Sanat ve sanat dalları-sanatta enstrümanın yeri		
3. Sanat ve sanat dallarını araştırdınız mı?		
4. Enstrümanlar ne gibi sanat çeşitlerine hitap etmektedir? Öğrendiniz mi?		
Sesli ve sessiz notalar		
5. Sesli notaları ismi ve yerleri ile birlikte kavradınız mı?		
6. Susmaların yerlerini kavradınız mı?		
7. Nota değerlerini ve sürelerini kavradınız mı?		
Diğer işaretler		
8. Süre uzunluğunu ve yardımcı işaretleri kavradınız mı?		
9. İfadelendirme işaretlerini kavradınız mı?		
Aralık ve terimleri		
10. Aralık çeşitlerini yazma çalışması yaptınız mı?		
11. Temel müzik terimlerini ve görevlerini biliyor musunuz?		
Ritim –usul, ölçü		
12. Ritim duygusunu geliştirmek için nitelikli müzik dinlemeye başladınız mı?		
13. Ölçü ve vuruş çalışması yaptınız mı?		
Batı müziğinde ve Türk müziğinde ölçü ve vuruş		
14. Ölçü çeşitlerini çalıştınız mı?		
15. Etüt olarak vuruş çalışması yaptınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetlerini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	müzik
2	sanat
3	armoni
4	Bir, dört, sekizlik
5	dörtlük
6	sol, fa
7	staccato
8	tiremolo
9	diyez, bemol
10	koma

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Yanlış
3	Doğru
4	Doğru
5	Yanlış
6	Doğru

ÖĞRENME FAALİYETİ-3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Doğru
3	Yanlış
4	Doğru
5	Yanlış
6	Doğru

KAYNAKÇA

- İLDAN Haydar, **Temel Müzik Teorisi Nota Okuma ve Öğrenme Metodu**, Bemol Müzik, 2002.
- DOĞRU Mehmet, **Klasik Gitar ve Sanatı**, İstanbul, 2002.
- FERUDUNOĞLU Z. Lale, **Müziğe Giden Yol**, İstanbul, 2004.
- MİMAROĞLU İlhan, **Müzik Tarihi**, Varlık Yayınları, 1995.
- SAĞERTuran, **Temel Müzik Teorisi**, Bemol Müzik Yayınları, 2004.